

YENİ BİRKAÇ FIGÜRLÜ KONSOL HAKKINDA

(Lev. LXII-LXVI)

Konsollar, Korinthos Düzeni'ndeki bir yapının saçaklık kısmında ileri doğru çıkan üst parçanın ağırlığının taşınmasına yardımcı olan desteklerdir. Daha büyük boyutlu olmaları ve daha seyrek olarak yerleştirilmeleriyle dendanelerden ayrılırlar. Bunlar, başlangıçta bezemesizdirler. Bir süre sonra yivler, akanthus yaprakları, kıvrık dal motifi veya figürlü kabartmalarla bezenir, hatta heykele yakın yüksek kabartma olarak işlenip birer karyatid'e dönüşürler¹. Küçük Asya'daki ören yerlerinde ve müzelerde, üzerlerinde inceleme yapmağa yeterli sayıda konsol örneği vardır.

Konsollar, taşıyıcı eleman olmaları nedeniyle güçlü olarak tanınan yaratıklarla mitolojik varlıkların figürleriyle bezenmişlerdir. Boğa, arslan, sfenks, Minotauros, Atlas'ın yerine dünyayı bir süre omuzlarında taşımış olan Herakles, Perseus, gigant ve Medusa bunların başında gelirler (Hierapolis'deki bir konsolda ise Nike figürü bulunmaktadır).

Aphrodisias, Denizli, Burdur, Side Müzeleri'nde ve Eskihisar (antik Stratonikeia) okul binasının bahçesinde korunan bazı konsollar boğa figürleriyle bezenmişlerdir (Res 1-6). Bunlardan birinin dışında tümü, heykele yakın yüksek kabartma şeklinde işlenmiş başlardır. Burdur Müzesi'ndeki örnek protom olup, boğanın gövdesinin ön tarafını da içerir. Gözlerin üst yüzeyleri, genellikle düz olarak bırakılmışlardır. Sadece Denizli Müzesi örneğindeki göz bebekleri, matkapla açılmış birer delikle belli edilmişlerdir (Res. 3). Denizli Müzesi'ndeki boğa başının alını bir rozetle bezenmiştir. Aphrodisias Müzesi örneğinin alnında ise bir rozet kadar süsleyici olan hareketli perçemler vardır. Burdur Müzesi'ndeki örnek, boğanın ön bacaklarını da içerir. İstanbul Arkeoloji Müzesi'ndeki 2259 Env. No.'lu parça da bir boğa protomu ise de, Küçük Asya'da bulunmuş değildir. Bu eser, o sıralarda Osmanlı İmparatorluğu sınırları içinde bulunan Baalbek'deki Jupiter Heliopolitanus Tapınağı'ndan sökülüp İstanbul'a getirilmiştir. Roma İmparatorluk Dönemi mimarlığının ortaya koymuş olduğu en görkemli yapılardan biri olan bu yapıda, boğa protomlu konsollarla arslan protomlu konsollar alternatif bir şekilde birbirlerini

¹ L. Crema, *L'Architettura Romana. Archeologia e Storia dell' Arte Classica*, c. XII/1 (Roma 1959), s. 401, res. 484 (Hüsn-ü Süleyman'daki Jupiter *temenos*'unun doğu kapısında olduğu gibi).

izlemektedirler²

İstanbul Arkeoloji Müzesi'ndeki boğa başlı konsol Aphrodisias'dan getirilmiş olup *Mendel Katalogu*'nda yayınlanmıştır.

Dağlık Kilikia'daki Kelenderis ören yerinde bulunan bir konsol, arslan başlıdır, ama ince bir işçilik göstermez (Res. 7)³.

İstanbul Arkeoloji Müzesi'ndeki 199 ve 276 Env. No.'lu konsollar sfenks protomludurlar (Res. 8).

Aphrodisias'dan İstanbul Arkeoloji Müzesi'ne getirilmiş olan başka figürlü konsollar da vardır. Bunlardan 2275 Env. No.'lu olanı boynuzlu bir delikanlı şeklinde gösterilmiş olan Minotauros'u, 2278 Env. No.'lusunu Herakles'i, 2274 Env. No.'lusunu Perseus'u, 497 Env. No.'lusunu Medusa'yı, 2280 Env. No.'lusunu ise Nereid'i canlandırır. Bunlar, Aphrodisias'daki Hadrianus Therme'lerinin konsollarıdır⁴. Ayrıca, Aphrodisias ören yerinde bulunan Medusa başlı bir konsol daha vardır (Res. 9)⁵. Tüm bunlara ek olarak, Hierapolis'deki Bizans Dönemi şehir kapısında ikinci kez kullanılmış olan Medusa başlı konsol (Res. 10 ve 11)⁶ ile, Nysa'dan İstanbul Arkeoloji Müzesi'ne getirilmiş olan gigant figürlü konsol da (Res. 12 ve 13)⁷ ilginçtir.

Burada ele alınan konsolların büyük bir çoğunluğu İ. S. II. yüzyılın ortalarıyla ilk çeyreğinin eserleridir. Nitekim Aphrodisias örneklerinin Hadrianus Therme'lerine ait olmaları bu düşüncemizi doğrular. Zaten bu dönem, Küçük Asya'nın en fazla imar görmüş olduğu dönemdir.

M. (Usman) Anabolu
İstanbul

² G. Mendel, *Catalogue des Sculptures Grecques, Romaines et Byzantines*, c. III (Constantinople 1914), s. 34, no. 831 (2259).

³ Eser yüzey araştırmalarında bulunmuş, ancak henüz yayınlanmamıştır.

⁴ G. Mendel, a. g. e., c. II, s. 177-213.

⁵ K. T. Erim, *Aphrodisias* (İstanbul 1989), s. 50, res. 68.

⁶ Eser henüz yayınlanmamıştır.

⁷ G. Mendel, a. g. e., c. III, s. 428, no. 1180 (274).

KUZEY LYDİA'DAN BİR MOZAIK-YAZIT

(Lev. LXVII)

Manisa iline bağlı Gördes ilçesinin Çağlayan köyünün batısındaki Şahin Kaya'nın (*Plateia Petra*)¹ güney eteklerinde ortaya çıkan bir kilise kalıntısı, Manisa Arkeoloji Müzesi elemanlarından oluşan bir ekip tarafından 1992 yılında kazılmış ve bu çalışmalara ilişkin ön rapor (fotoğraf ve planlarla birlikte) yayınlanmış bulunmaktadır². Bu yazımızda, bu kurtarma kazısı sırasında, diğer bazı buluntular³ dışında ortaya çıkan bir mozaik-yazıtı inceleyeceğiz.

Dört blok halinde⁴ ve bir *tabula ansata* içine yazılmış olan ve orta kısmı bir miktar tahrip olmuş olan⁵ mozaik-yazıtın metni şöyledir:

Çev.: "✠ *Ioannes'in, tüm ailesi için adağı. Theodoros'un, tüm ailesi için adağı. Yaşlı Me- ...'un, tüm ailesi için adağı. Kilise görevlisi (= diakon) Rufinus'un, tüm ailesi için adağı. Yaşlı Iulianus'un, tüm ailesi için adağı. ✠ Bu mozaik (= kentesis), Matron'un oğullarından, yaşlı Iulianos'un kutsal kiliseyi yönettiği sırada ve pek bereketli indiksiyonun 13. yılında tamamlandı. Porphyrios'un, tüm ailesi için adağı. Patrikius'un, tüm ailesi için adağı. Eusebios'un adağı*"⁶.

Yazıtın 18. satırında geçen ἀ[γίας ἐκκλη]σίας ("kutsal kilisenin") ifadesinden anlaşılacağı ve H. Dedeoğlu tarafından yayınlanan raporlarda (bk. dipnot 2) belirtildiği gibi, Çağlayan köyünde bulunan ve kurtarma kazısı sonucu iki *apsis*'i ve bunlara bağlı mekânları ortaya çıkarılan yapı bir kilise olarak işlev görmüştü⁷. Kazı sırasında ortaya çıkan sikkeler ya da bir

¹ Bu civarda yer alan antik yerleşimler ve ele geçen yazıtlar için özellikle bk. *Tituli Asiae Minoris (=TAM) V, 1, s. 256 ve dev.*

² Bk. H. Dedeoğlu, *IV. Müze Kurtarma Kazıları Semineri (26-29 Nisan 1993)*, Ankara 1994, 185-197 ve *Manisa Dergisi*, 1994-6, 22-27.

³ Örneğin, bu kilisede dolgu malzemesi olarak kullanılmış olan bir adak stelinin Zeus Taillenos'a adandığı yazılıdır. Zeus'un bu sıfatı bize, bu yörede *Tailon, Tailla* veya benzeri bir ad taşıyan bir Geç Hellenistik devir yerleşiminin varlığını göstermektedir (bk. H. Malay, *Greek and Latin Inscriptions in the Manisa Museum*, Wien 1994, no. 76. Öte yandan, kazı sırasında yapılan çevre araştırmaları sırasında bulunan, ortasında büyükçe bir haç'ın yer aldığı bir mermer bloktaki yazıtta, bunun Gregorios adındaki biri tarafından adak olarak sunulduğu belirtilmektedir. Herhalde bu blok da Çağlayan köyündeki kilisenin bir elemanıydı (Bu yazıt, H. Malay tarafından ayrıca yayınlanacaktır. Bu eserin bir fotoğrafı için bk. H. Dedeoğlu, *IV. Müze Kurtarma Kazıları Semineri, 26-29 Nisan 1993*, 197, Res. 13).

⁴ Dördüncü ve son blok sonradan eklenmiş gibi görünmektedir.

⁵ Ancak bu tahribatın bulunduğu yerlerde yazıtı, 8. satırdaki Mef- şeklinde başlayan kişi adı dışında, restore etmek mümkün olmaktadır.

⁶ Yazıtın başında ve ortasında ✠ (= Χρηστός) şeklinde bir monogram bulunmaktadır.

⁷ Bu kilisenin bir planı için bk. H. Dedeoğlu, *IV. Müze Kurtarma Kazıları Semineri (26-29 Nisan 1993)*, 191 ve *Manisa Dergisi*, 1994-6, 23.

✠ εὐχή Ἰωάννου	7 εὐχή Μη[- -]	13 [εὐχή Ἰουλιανουῦ πρεσ-	21 εὐχή Πορφοιρίου
2 περὶ παντός	8 πρεσβοιτέ[ρου περι]	14 [[βοιτ]έρου περὶ παντός τοῦ	22 περὶ παντός
3 τοῦ οἴκου αὐτοῦ·	9 παντός το[ῦ οἴκου αὐτοῦ·]	15 [οἴκ]ου αὐτοῦ· ✠ Ἰουλιανουῦ τοῦ	23 τοῦ οἴκου αὐτοῦ·
4 εὐχή Θεοδώρου	10 εὐχή Ρου[φίνου] δια-	16 π[ρε]σβοιτέρου τῶν Μάτρω-	24 εὐχή Πατρικίου
5 περὶ παντός	11 κόνο[υ] π[ε]ρὶ παν-	17 νος ὄντο[ς] οἰκονόμου τῆς	25 περὶ παντός τοῦ
6 τοῦ οἴκου αὐτοῦ·	12 τὸς τοῦ [οἴκ]ου αὐτοῦ·	18 ἀ[γίας ἐκκλ]ησίας ἐγένε-	26 οἴκου αὐτοῦ·
20 ἐνδεκτιῶν εὐτυχιστάτη τρις κὲ δεκάτη.		19 το [τὸ ἔργον] τῆς κεντήσεως.	27 εὐχή Εὐσεβίου.

Çeviri:

✠ *Ioannes'ın, tüm ailesi için adağı. Theodoros'un, tüm ailesi için adağı. Yaşlı Me- ...'un, tüm ailesi için adağı. Kilise görevlisi (= diakon) Rufinus'un, tüm ailesi için adağı. Yaşlı Iulianus'un, tüm ailesi için adağı. ✠ Bu mozaik (= kentesis), Matron'un oğullarından, yaşlı Iulianos'un kutsal kiliseyi yönettiği sırada ve pek bereketli indiksiyonun 13. yılında tamamlandı. Porphyrios'un, tüm ailesi için adağı. Patrikius'un, tüm ailesi için adağı. Eusebios'un adağı*¹.

¹ Yazıtın başında ve ortasında ✠ (= Χρηστός) şeklinde bir monogram bulunmaktadır.

başka türden küçük buluntu olmadığı için, bu kiliseyi ancak elimizdeki mozaik-yazıtı dayanarak yaklaşık bir biçimde tarihlemek durumundayız. Bu durumda, gerek yazıtta harf karakterleri ve gerekse dil yapısı bize bu kilisenin İ. S. V-VI. yüzyıllara, yani Erken Bizans devrine tarihlenebileceğini düşündürmektedir.

Çağlayan köyü civarında diğer bazı antik yapı kalıntıları görülmekte ise de⁸, bu yörede lokalizasyonu yapılmış tek antik yerleşim, kilise kazısının yapıldığı noktaya yaklaşık 8 km. kadar mesafede olan Kharakipolis'tir (bugünkü Karayakup köyü)⁹. Bu nedenle, Kharakipolis'in bu dönemde varlığını sürdürüp sürdürmediğini bilmiyorsak da, kilisemizin coğrafi bakımdan bu antik kentin sınırları içinde olduğunu düşünmemiz gerekir.

Öte yandan, Çağlayan köyünün güneyinde yer alan Gölarmara ilçesi de çok sayıdaki Bizans devri yazıtı ile dikkati çekmektedir¹⁰ ve 1906 yılında bu civarda araştırmalar yapan J. Keil ve A. von Premerstein'in burada üzerinde "*Sosandra Manastırı'nın sınırı*" şeklinde ifadeler bulunan iki yazıt bulmaları¹¹, bazı araştırmacıların -haklı olarak- Sosandra Manastırı'nın (ve yerleşiminin ?) Gölarmara'da olduğunu düşünmelerine yol açmıştır. Ancak, gerek Çağlayan ve gerekse Gölarmara'daki kiliselerden herhangi birinin Sosandra ile özdeşleştirilebilmesi için yeni epigrafik buluntulara ihtiyaç vardır¹².

H. Dedeoğlu - H. Malay
Manisa - İzmir

⁸ Bk. H. Dedeoğlu, *IV. Müze Kurtarma Kazıları Semineri (26-29 Nisan 1993)*, 188-9.

⁹ Bu kent hakkında bk. *TAM* V, 1, 220 ve dev. ve Ch. Habicht, *JRS* 65, 1975, 65, I, 12..

¹⁰ Bk. *TAM* V, 1, no. 646 ve 647.

¹¹ Şimdi kayıp olan bu iki taş için bk. *Bericht über eine Reise in Lydien* (1907), no. 133-4.

¹² Bu makalenin yazıldığı sırada, Çağlayan köyündeki bu mozaikin Sart Kazievi'ne taşınma çalışmaları tamamlanmış bulunmaktaydı.

